

VÝZKUM UPLATNĚNÍ ABSOLVENTŮ VŠB-TU OSTRAVA NA TRHU PRÁCE

Petr Noskiewič, Roman Kozel

1. VÝCHODISKA VÝZKUMU

Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (VŠB-TUO) je vysokou školou polytechnického a ekonomického charakteru, která se významně podílí na výchově technicky vzdělaných odborníků, pro naši ekonomiku nezbytných, jejichž význam v důsledku prudkého rozvoje vědy a techniky nadále roste. Tato univerzita byla vždy spojena především s regionem severní Moravy a Slezska, v současné době poznamenaným rozsáhlými strukturálními změnami, a své aktivity vyvíjela v souladu s jeho potřebami.

Vlivem zásadních změn ve společnosti – procesu všeobecné globalizace a zejména integračních změn souvisejících se vstupem naší země do Evropské unie, dnes její význam hranice regionu přerůstá. Na nové podmínky je univerzita nucena reagovat tak, aby připravovala své absolventy kvalitně teoreticky i prakticky vybavené pro náročné podmínky trhu práce.

Možnosti uplatnění absolventů se otevřením trhů mnohonásobně rozšířily a na rozdíl od let minulých, kdy dlouhodobě klesal zájem o studium technických oborů, si mladí lidé začínají uvědomovat, že jak v Evropě, tak v celém světě v současnosti roste poptávka zejména po absolventech s technickým vzděláním, jazykovou vybaveností a kreativitou. Tyto okolnosti motivují univerzitu ke zvýšenému úsilí při vytváření kvalitních podmínek studia, zejména sestavením nabídky studijních programů a oborů v takové skladbě, která co nejlépe vystihuje současné i vývojové tendence v praxi.

Dnes má VŠB-TUO 7 fakult. Jsou to:

- Ekonomická fakulta (EKF)
- Fakulta stavební (FAST)
- Fakulta strojní (FS)

- Fakulta elektrotechniky a informatiky (FEI)
- Hornicko-geologická (HGF)
- Fakulta metalurgie a materiálového inženýrství (FMML)
- Fakulta bezpečnostního inženýrství (FBI)

O tom, že se VŠB-TUO změnám ve společnosti pružně přizpůsobuje a že zájem o studium zde neklesá, svědčí rostoucí počty studentů v bakalářských, magisterských, magisterských navazujících i doktorských studijních programech. Celkový počet studentů ve všech formách a typech studia v akademickém roce 2004/2005 přesáhl 19 000.

2. PORADENSKÉ CENTRUM A ROZVOJOVÉ PROJEKTY

Posláním univerzity není jen poskytovat kvalitní vzdělávání a vyvíjet vědeckou činnost, ale zajišťovat rovněž systém doplňkových a obslužných činností. Tato skutečnost je legislativně zakotvena i v Zákonu č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách) ve znění pozdějších předpisů ukládá vysokým školám poskytovat uchazečům o studium, studentům a dalším osobám informační a poradenské služby související se studiem a s možností uplatnění absolventů studijních programů v praxi. Poradenská pracoviště jsou tak pojmána jako nedílné součásti vysokých škol a jejich význam je zohledňován také při hodnocení jejich činnosti.

VŠB-TUO je jednou z mála univerzit v České republice, kde působí poradenské centrum na celoškolské úrovni. Poradenské centrum je součástí pedagogického útvaru řízeného prorektorem pro studium. Pedagogický útvar jako celouniverzitní pracoviště svou činností zasahuje do pedagogických procesů na různých úrovních a úzce spolupracuje jak s dalšími celoškolskými

Č L Á N K Y

útvary, tak s fakultami, katedrami, studentskými organizacemi a dalšími subjekty.

Veškeré aktivity Poradenského centra jsou v souladu s dlouhodobým záměrem VŠB-TUO a jsou vedením školy plně podporovány. Jeho činnost se zaměřuje především do těchto oblastí:

- l poradenství pro středoškolskou mládež
- l studijně pedagogické poradenství
- l sociální poradenství
- l profesní poradenství
- l psychologicko-právní poradenství

Poradenské centrum VŠB-TUO vzniklo a rozvíjí se za pomoci následujících projektů Fondu rozvoje vysokých škol (FRVŠ):

- l projekt FRVŠ č. 733/1997 „Sledování vývoje nabídky a poptávky po vysokoškolské kvalifikaci na trhu práce“
- l projekt FRVŠ č. 1310/1998 „Systém dlouhodobého sledování vývoje nabídky a poptávky po vysokoškolské kvalifikaci na trhu práce“
- l projekt FRVŠ č. 243/2001 „Rozšíření činnosti poradenského centra integrací jeho informačního systému“

Výsledky řešení těchto projektů vytvořily základ pro efektivní fungování Poradenského centra zejména vytvořením integrovaného informačního systému, který umožňuje efektivní sběr, zpracování, aktualizaci a prezentování informací, jakož i přenos informací mezi jeho jednotlivými součástmi. V rámci řešení uvedených projektů má univerzita prostor i pro dlouhodobé komplexní sledování uplatnění absolventů naší univerzity na trhu práce, které poskytuje informace o absolventech již z roku 1992.

Potřebné informace jsou koncentrovány na webových stránkách. Ty jsou stále ve větší míře využívány, ale pro současnou potřebu studentů se jeví jako příliš statické, proto řešitelský kolektiv předložil, zpracoval a obhájil nový projekt FRVŠ č. 253/2004 „Zdokonalení činnosti Poradenského centra – portál pro interaktivní komunikaci“, v němž navázal na výsledky výzkumu předchozích rozvojových projektů.

Řešením tohoto projektu se zabývali pracovníci několika útvarů VŠB-TUO, kteří svým odborným zaměřením a zkušenostmi z řešení minulých projektů vytvořili kvalitní tým pro realizaci stanovených cílů. Řešitelský kolektiv pod vedením prorektora pro studium tvořili pracovníci pedagogického útvaru VŠB-TUO, Poradenského centra VŠB-TUO, pracovníci Centra výpočetní techniky VŠB-TUO, pracovníci INFOCENTRA VŠB-TUO.

3. PŘÍPRAVA VÝZKUMU UPLATNĚNÍ ABSOLVENTŮ

Jedním z dílčích cílů uváděného projektu FRVŠ č. 253/2004 bylo provedení výzkumu uplatnění absolventů na trhu práce oslovením absolventů VŠB-TUO z let 2001 a 2002. Výzkum navázal na již dříve řešené rozvojové projekty. Tím je zajištěna kontinuita sledování profesních drah našich absolventů, což umožňuje získávat informace o tom, zda vzdělání, které univerzita poskytuje, odpovídá současným požadavkům ekonomiky.

Vzhledem k požadavku zachování kontinuity a možné srovnatelnosti výsledků získávaných v dlouhodobém časovém horizontu, nebyly v metodice výzkumu prováděny výraznější změny. Došlo pouze k některým nutným aktualizacím, případně k dílčímu zjednodušení.

Sběr dat byl prováděn technikou dotazníku rozesílaného poštou. Dotazník obsahoval 29 otázek. Byli osloveni absolventi všech 7 fakult VŠB-TUO z roku 2001 a 2002. Základní informace o souboru absolventů jsou uvedeny v následujících tabulkách.

Tabulka 1
Absolventi VŠB-TUO z roku 2001 a 2002

Fakulta	Muži	Ženy	Celkem
EKF	499	945	1444
FAST	132	31	163
FS	279	31	310
FEI	393	11	404
HGF	201	153	354
FMMI	165	160	325
VŠB-TUO	1669	1331	3000

Tabulka 2

Oslovení absolventi – absolutní a relativní četnosti (%)

Fakulta	Muži	Ženy	Celkem	Muži %	Ženy %	Celkem %
EKF	258	469	727	51.70	49.62	50.34
FAST	55	16	71	41.67	51.61	43.56
FS	126	15	141	45.16	48.38	45.48
FEI	186	5	191	47.32	45.45	47.27
HGF	90	64	154	44.78	41.83	43.50
FMMI	63	78	141	38.18	48.75	43.38
VŠB-TUO	778	647	1425	48.35	48.61	47.50

Tabulka 3

Návratnost – absolutní a relativní četnosti (%)

Fakulta	Muži	Ženy	Celkem	Muži %	Ženy %	Celkem %
EKF	57	126	183	31.15	68.85	100
FAST	19	9	28	67.86	32.14	100
FS	31	5	36	86.11	13.89	100
FEI	40	1	41	97.56	2.44	100
HGF	16	19	35	45.71	54.29	100
FMMI	14	19	33	42.42	57.58	100
VŠB-TUO	177	179	356	49.72	50.28	100

Poznámky: Fakulta bezpečnostního inženýrství není ve výzkumu zahrnuta, neboť byla zřízena teprve v roce 2002. V tabulce 2 jsou relativní četnosti (%) vypočítány jako podíl absolutních četností uvedených v tabulce 2 a v tabulce 1. V tabulce 3 jsou pak relativní četnosti (%) vypočítány jako podíl zastoupení odpovědí jednotlivých pohlaví k celku.

Při výběru respondentů řešitelé vycházeli ze zkušeností z minulých výzkumů, že rozložení počtu absolventů z hlediska studijních programů nebo oborů je velmi nerovnoměrné, a tedy výsledky výzkumu by nemohly být statisticky reprezentativní. Výběr respondentů proto vycházel ze struktury absolventů podle roku úspěšného ukončení studia, absolvované fakulty a pohlaví. Počet respondentů byl stanoven s ohledem na finanční únosnost a technickou proveditelnost. Z celkového počtu 3000 absolventů prezenčního magisterského studia bylo osloveno 1425 absolventů.

Kromě absolventů byli dotazováni také jejich zaměstnavatelé. Touto činností bylo pověřeno INFOCENTRUM VŠB-TUO, které na VŠB-TUO zajišťuje profesní poradenství. V rámci své činnosti, jejímž hlavním cílem je zprostředkování kontaktu mezi zaměstnavateli a studenty a absolventy VŠB-TUO,

INFOCENTRUM pravidelně zjišťuje zpětnou vazbu o uplatnění absolventů VŠB-TUO v partnerských firmách.

K tomuto účelu využívá metody elektronického dotazování, kdy na svých webových stránkách umísťuje dotazník, který má několik částí s různorodým zaměřením (např. formy spolupráce firem s VŠB-TUO). Jedna část se právě věnuje informacím o schopnostech a dovednostech absolventů a jejich uplatnění v praxi. Zpravidla se k této problematice každoročně vyjadřuje 50–100 firem z celé ČR.

Analyzovanou problematiku lze rozdělit do několika základních oblastí:

- hledání zaměstnání po absolvování vysoké školy
- nástup do zaměstnání
- hodnocení kvality výuky a přípravy na praxi
- zájem o spolupráci s vysokými školami

Etapy řešení:

1. aktualizace dotazníku, příprava průvodního dopisu vedení vysoké školy (červen 2004)

Č L Á N K Y

2. výběr respondentů (červenec 2004)
3. přípravy rozesílání dotazníků (obálky se zpětnou adresou, obálky s adresou respondentů, průvodní dopis) (srpen 2004)
4. příprava programu pro statistické vyhodnocování odpovědí (srpen 2004)
5. sběr informací, databázové zpracování výsledků šetření (září – říjen 2004)
6. tabulky, grafy, statistické vyhodnocení, interpretace, vypracování závěrečné zprávy (listopad – prosinec 2004)

4. VÝSLEDKY VÝZKUMU UPLATNĚNÍ ABSOLVENTŮ

Základní výsledky průzkumu mezi absolventy jsou shrnuty na následujících stranách. Kompletní výsledky ve formě tabulek a grafu třídění prvního stupně a třídění druhého stupně v závislosti na příslušnosti absolventa k dané fakultě VŠB-TUO jsou k dispozici u řešitele projektu. Kompletní výsledky průzkumu mezi zaměstnavateli jsou uloženy u spolupracující organizace INFOCENTRUM VŠB-TUO.

Absolventi VŠB-TUO ve svých odpovědích uváděli, že po absolvování vysoké školy nastoupili zpravidla do soukromé firmy české nebo se zahraniční účastí. Malá část respondentů uvedla, že po škole nepracovali. Tato skutečnost byla zapříčiněna tím, že v té době nastoupili výkon civilní vojenské služby, vojenské služby, výjezdem do zahraničí, někteří pokračovali v postgraduálním studiu atd. Pouze několik jednotlivců bylo skutečně nezaměstnáno.

Ihned po ukončení studia na vysoké škole byla podle výzkumu bez zaměstnavatele asi polovina respondentů. Při bližší analýze však bylo zjištěno, že maximální doba trvání nezaměstnanosti se zpravidla pohybovala do 6 měsíců, což odpovídá výše uváděným skutečnostem, že si např. někteří absolventi prodloužili svá studentská léta výjezdem do zahraničí apod.

Při hledání odpovědi na dobu hledání prvního zaměstnání se jeví velmi pozitivně fakt, že asi čtvrtina respondentů měla zaměstnání již před ukončením

studia. Ihned po promoci již bylo zaměstnáno více než padesát procent respondentů a do půl roku po ukončení studia na vysoké škole téměř všichni respondenti, kteří aktivně hledali zaměstnání, našli svého prvního zaměstnavatele.

Dalším pozitivním ukazatelem byl požadavek na minimálně dosažené vzdělání při nástupu do zaměstnání. Většina absolventů totiž získala zaměstnání a pozici vyžadující vysokoškolské vzdělání, takže nebyli nuceni nastupovat do nižších pozic s požadavkem na pouhé středoškolské vzdělání.

Tuto skutečnost ještě více zvýraznila odpověď na další otázku, kde respondenti uvedli, že drtivá většina z nich po ukončení vysoké školy pracovala ve vystudovaném oboru nebo v oboru velmi blízkém. Absolventi tak mohli uplatnit a rozvíjet získané znalosti vysokoškolského studia. Jednotlivci, kteří uváděli, že práci v oboru nenalezli, uváděli jako nejčastější motivy chybějící nabídku zaměstnání v oboru, příp. nevyhovující finanční podmínky a vzdálenost od bydliště.

I přes nedobrou situaci na trhu práce (zvláště s přihlédnutím k faktu, že většina respondentů je z Moravskoslezského kraje, který patří k nejméně prosperitním regionům republiky), respondenti uváděli, že s nalezením zaměstnání po ukončení studia na vysoké škole neměli vážnější problémy, o čemž svědčí okolo pouhých deseti procent negativních odpovědí.

Poněkud rozporuplné jsou odpovědi na dotaz zabývající se tím, kdo absolventům pomohl při nalezení prvního zaměstnání. Respondenti totiž zpravidla uváděli možnost, že si vše zajistili sami a neuvědomují si přitom skutečnost, že spousta informací dostávají od někoho jiného. Např. již během studia na vysoké škole jim vyučující nebo některé organizace sdělují a přibližují různé nabídky od zaměstnavatelů. Mnozí respondenti si toho jsou vědomi, nicméně berou za svou aktivitu to, že se se svým zaměstnavatelem setkali na pracovním veletrhu, který pro něj zorganizoval na půdě školy někdo jiný.

Většina respondentů pracuje ve stejném odvětví nyní jako při nástupu do prvního zaměstnání. Tato skutečnost je dána dvěma faktory. Především se jedná o schopnost absolventů uplatnit se na trhu práce (navíc ve svém oboru), kdy nemusí často měnit zaměstnavatele. Zároveň je třeba přiznat, že respondenti

tohoto výzkumu jsou na trhu práce teprve několik málo let.

Za méně pozitivní lze považovat fakt, že zaměstnavatelé málokdy dávají čerstvým absolventům možnost nastoupit ihned do vedoucí funkce. Pouze podrobnější dotazování by mohlo vysvětlit, zda jsou tyto pozice ve firmách dlouhodobě nedostižitelné, nebo je situace vyvolaná tím, že absolventi musí ve firmách nejprve absolvovat určité „zaškolovací“ období, než je jim umožněno zastávat vedoucí pozice. Pokud už někteří respondenti dostali možnost nastoupit ihned do řídicí funkce, pak se případ od případu lišil také počtem podřízených spolupracovníků, kteří se dostali do jejich vlivu rozhodování. Konkrétně se jednalo o rozpětí od jednoho podřízeného do stovky podřízených.

Nejvíce respondentů pracuje ve firmách do padesáti zaměstnanců, nicméně i ostatní kategorie firem dle počtu zaměstnanců jsou v odpovědích rovnoměrně zastoupeny. Podobně jako v případě odvětví, i při zkoumání odlišností při nástupu a nyní, uváděli respondenti zpravidla stejně velké firmy, což podporuje závěry uváděné výše.

Při analýze spokojenosti respondentů s vybranými faktory zaměstnání je potěšující zjištění, že u všech sledovaných faktorů vždy převažovaly kladné odpovědi nad těmi zápornými (jedna výjimka). Bližším srovnáním odpovědí absolventů můžeme rozdělit spokojenost s jednotlivými faktory do těchto skupin:

velká spokojenost	spokojenost s výhradami
nadřízený	výše platu
jistota pracovního místa	společenská prestiž
pracovní doba	zaměstnanecké výhody
náplň práce	
přátelské vztahy	
pracovní prostředí	
dostatečná spokojenost	spíše nespokojenost
seberealizace	vyhlídky na postup
uplatnění vlastní iniciativy	efektivnost vedení
množství práce	
rozmanitost práce	
zvyšování kvalifikace	

Velmi pozitivním se v kontextu výše uváděného jeví faktory s velkou spokojeností, které svou povahou patří k rozhodujícím při vytváření podmínek pro maximální a pohodový pracovní výkon. Faktory označené

spíše jako horší vyplývají především ze skutečnosti, že absolventi jsou na trhu příliš krátkou dobu a čekali, že vše půjde „rychleji“, resp. jsou kritičtější k zaběhaným činnostem ve firmě při vedení atd.

Většina respondentů uvedla, že pracuje u stejného zaměstnavatele jako po nástupu do prvního zaměstnání. Asi třetina těchto respondentů pouze změnila pracovní pozici. Zhruba třetina všech respondentů již pracovala u více zaměstnavatelů. Jako nejčastější odpověď těchto absolventů byla uváděna možnost dva zaměstnavatelé, což pouze potvrzuje dříve uváděné závěry, že absolventi jsou schopni, pokud o to mají zájem, své zaměstnání, které si vybrali, udržet.

Pokud by však měli změnit zaměstnavatele, pak by je dle jejich odpovědí k tomu nejčastěji přivedlo lepší finanční ohodnocení jejich práce, příp. lepší funkční pozice a možnost odborného růstu. Tyto odpovědi jsou v souladu se spokojeností, kterou vyjadřovali respondenti dříve v otázce číslo 12, kde hodnotili jednotlivé faktory ovlivňující jejich celkovou spokojenost.

Zásadní pro uplatnění absolventů na trhu práce je jejich kvalitativní příprava. Proto bylo důležité, jak hodnotili přípravu během vysokoškolského studia nejen sami absolventi, ale také jejich zaměstnavatelé. Především v této části výzkumu byly porovnávány výsledky odpovědí obou uváděných.

Vzájemnou komparaci názorů obou skupin respondentů jsme zjistili, že se jejich názory vždy shodují u všech dílčích kritérií, což nám zároveň posloužilo jako kontrola pro konstatování, že názory obou výběrových skupin mají vysokou vypovídající schopnost a lze je tudíž aplikovat na základní soubory obou skupin respondentů. Jediný rozdíl mezi absolventy a zaměstnavateli spočíval v tom, že zaměstnavatelé byli o pomyslný stupeň tolerantnější při hodnocení kvality přípravy absolventů během vysokoškolského studia. Vysvětlení je vcelku prosté, protože absolventi jsou jako mladí lidé obecně kritičtější, zároveň odpovídali spokojení i méně spokojení jedinci. U zaměstnavatelů odpovídaly převážně firmy, které mají s absolventy VŠB-TUO pozitivní zkušenosti, a proto je neustále oslovují s dalšími nabídkami zaměstnání.

pozitivně hodnoceny	negativně hodnoceny
teoretická připravenost	praktické dovednosti
oborové znalosti	jazykové znalosti
	organizace a práce s lidmi

Pozitivním zjištěním je, že obě skupiny hodnotí kladně základní úlohu vysoké školy – vzdělávat studenty po odborné stránce. Protože výzkumný tým tohoto projektu je v pravidelném kontaktu s kolegy z jiných vysokých škol, lze konstatovat, že negativní hodnocení některých znalostí a dovedností absolventů VŠB-TUO je obdobné jako u jejich kolegů na jiných vysokých školách.

Pokud jde o praktické dovednosti, pak zde existuje prostor pro to, aby nespokojení zaměstnavatelé sami aktivně spolupracovali s VŠB-TUO na pravidelném umísťování studentů na odborné praxe na svých pracovištích. Oběma stranám z toho plynou jasná pozitiva – studenti si zdokonalí své praktické dovednosti, které ve škole nemohou vždy vhodně simulovat, a obě zúčastněné strany (potenciální zaměstnavatel, potenciální zaměstnanec) se mohou lépe poznat, aby do budoucna o sobě měli jasnější představu.

Menší jazykové znalosti bývají absolventům VŠB-TUO vytýkány často a z různých míst. Existují způsoby, jak podpořit výuku cizích jazyků – např. výuka odborných předmětů v cizím jazyce. Nicméně cizí jazyk by měli ovládat již absolventi škol středních, a proto i na středních školách, ze kterých se studenti hlásí na VŠB-TUO, můžeme hledat zárodky negativního hodnocení těchto znalostí u absolventů VŠB-TUO.

Velkou slabinou nejen na VŠB-TUO jsou znalosti a dovednosti absolventů při práci s jinými lidmi na pracovišti, v organizaci atd. Příčinou může být malé zapojování studentů během studia do týmových projektů, během kterých si mohou vyzkoušet spoustu rolí, které je v zaměstnání potkají od rozdělování úkolů až po zvládání stresových situací.

Naopak velkým kladem průzkumu mezi absolventy je zjištění, že pouze jedno procento respondentů se v současnosti obává ztráty zaměstnání. Toto velmi nízké číslo dokazuje, že absolventi VŠB-TUO jsou konkurenceschopní s jinými účastníky na trhu práce s kvalifikovanou pracovní silou.

Svou spokojenost se svým zaměstnáním vyjádřili absolventi také v otázce, která hodnotila naplnění jejich

představ o zaměstnání. Opět všechny dílčí faktory byly hodnoceny spíše kladně. Pro větší přehlednost byly jednotlivé faktory nakonec rozděleny do dvou skupin podle intenzity spokojenosti:

větší spokojenost

funkční postavení
seberealizace
výše platu
postavení ve společnosti

spokojenost menší

funkční postup
zvyšování kvalifikace

Za pozitivní lze považovat vyjádření absolventů VŠB-TUO, že by na své alma-mater studovali znovu, kdyby se měli znovu rozhodovat o výběru vysoké školy. Při podrobnějším hodnocení výuky na vysoké škole dokázali být i kritičtí (viz níže), nicméně více než osmdesát procent respondentů by šlo studovat opět na VŠB-TUO.

pozitivní hodnocení výuky

široké základní poznatky
možnost specializace
dost volitelných předmětů
počet vyučovacích hodin
aktuální poznatky

neutrální hodnocení výuky

rozvoj tvořivého myšlení
překrývání poznatků
kvantita x kvalita

negativní hodnocení výuky

nepotřebná teorie

U negativního hodnocení dochází k určitému rozporu s předešlým hodnocením u otázky, ve které se porovnávaly získané znalosti a dovednosti s požadavky trhu práce, zaměstnavatelů. Právě teoretická příprava byla totiž tehdy oběma skupinami respondentů hodnocena velmi kladně.

Odpovědi na otázky, zda se absolventi zajímají o další formy vzdělávání, případně o spolupráci s VŠB-TUO, nebyly příliš pozitivní. Vysvětlením může být fakt, že dotazník, na který absolventi odpovídali, byl pro ně teprve prvním signálem ze strany VŠB-TUO, že má o své absolventy i nadále zájem. Na druhou stranu by mohla univerzita ty, kteří odpověděli kladně, oslovit konkrétními nabídkami.

Zdroj: Závěrečná zpráva k řešení projektu FRVŠ 2004 č. 253/2004